

2980-2806

Dorlion Journal

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Arařtırmalar
Vol./Cilt: 2 / Issue/Sayı: 2, December/Aralık 2024, pp./ss. 431-449.

Bela Kavramına Teolojik Açından Güncel Bir Yorum: Lut Kavmi Örneği *A Current Look at the Concept of Calamity from a Theological Perspective: In the Example of the People of Lot*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14316956>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
29.10.2024

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
08.12.2024

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2024

Dorlion Journal

Dr. Ümit ELSÖZ

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı,
Eskişehir, TÜRKİYE.

umitelsoz@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-4796-104X>

Öz

Kelam ilmi zamana ve mekâna göre değişebilen farklı inanç, düşünce veya yorumlar ile ilgili konu ve problemleri gündemine almak suretiyle dinamikliğini ve canlılığını sürekli olarak ayakta tutabilmektedir. Bu çerçevede günümüz insanların başlarına gelen belalar ve musibetler karşısında ne yapmaları ve nasıl düşünceleri gerektiği konusu, Kelâm ilminin yanıtlaması gereken bir problem olarak önümüzde durmaktadır. Kur'anî kavramların zaman içinde anlamlarının herhangi bir görüş çerçevesinde daraltıldığı veya ilmi birtakım çalışmaların sonucunda ortaya çıkan yorumlar sebebiyle genişletildiği görülmektedir. Kur'an'da kullanılan bela kavramı da bu çerçevede ele alınacak kavramlardan biridir. Daha çok denenme manasında nötr bir anlama sahip olmasına rağmen bela kavramı ekseninde çoğunlukla; musibet verme, cezalandırma, helak etme gibi Tanrı'nın eylemleriyle ilişkilendirilen olumsuz birtakım anlamlar yüklenildiği görülmektedir. Aynı kavram birbirini sınamak anlamıyla ele alındığında ise yok oluşu ya da kurtuluşu insanlar arası bir ilişki çerçevesinde gerçekleşen olaylar zincirinin bir sonucu olarak görmek de mümkün görünmektedir. Bu anlamda çalışmamız, bela kavramına ilişkin yapılan spekülâtif yorumları Kelâmî açıdan ele almaya çalışacaktır. Kur'an'ı anlamının yöntemlerinden biri de tarihi olayları gerçekliğine uygun olarak incelemek ve elde edilen yeni veriler ışığında Kur'an kavramlarının semantik anlamları üzerinde yeniden dil çalışmaları yapmayı gerektirmektedir. Bu tarz çalışmalar kavramların kazandığı yeni anlamlar ve yorumlar ışığında, aynı kavramlara ve ilişkili olduğu olaylara farklı yorumlar yapılabileceğini de göstermektedir. Çünkü çeşitli kombinasyonlara açık sosyolojik olaylar farklı birçok sebep ve sonuç ilişkisi ortaya koyabilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada denenme yoluyla farklı problemlere muhatap olan insanın, başına gelen sorunların kaynağının neler olabileceği ve sonuçlarının onun geleceğine nasıl yansyacağı ele alınmaktadır. Bu noktada helak edildikleri zikredilen toplumlardan biri olan Lut kavminin homoseksüellik eylemleriyle denendikleri ve işledikleri bu suç sebebiyle bölgedeki tüm canlıların cezalandırılmaları, Tanrının eylemleri ve suç-ceza dengesi bakımından adaletli görünmemektedir. İradeli veya iradesiz herhangi bir kulun bizzat kendi hatası veya müdahalesi olmaksızın Tanrının kulunu denemek için bela vermesinin teolojik açıdan uygun olup olmadığı konusu, günümüz açısından incelenmeye ve analiz edilmeye değer bir çalışma niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kelam, Adalet, Bela, Musibet, Lut Kavmi.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Elsöz, Ümit. "Bela Kavramına Teolojik Açından Güncel Bir Yorum: Lut Kavmi Örneği". *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)* 2/2 (Aralık 2024), 431-449.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14316956>

Abstract

The science of Kalam can constantly maintain its dynamism and vitality by including issues and problems related to different beliefs, thoughts or interpretations that can change according to time and place. In this context, the issue of what today's people should do and how they should think in the face of troubles and calamities that befall them remains a problem that the science of Kalam must answer. It is seen that the meanings of Qur'anic concepts have been narrowed over time within the framework of any view or expanded due to interpretations that emerged as a result of some scientific studies. The concept of trouble used in the Quran is one of the concepts that will be discussed in this context. Although it has a neutral meaning in the sense of testing, it is seen that the concept of trouble is often attributed with some negative meanings associated with God's actions such as causing calamity, punishment, and destruction. When the same concept is considered in the sense of testing each other, it seems possible to see extinction or salvation as a result of a chain of events that occur within the framework of a relationship among people. In this sense, our study will try to address the speculative interpretations of the concept of trouble from a Theological perspective. One of the methods of understanding the Quran is to examine historical events in accordance with their reality and to re-study the semantic meanings of Quran concepts in the light of the new data obtained. Such studies also show that different interpretations can be made to the same concepts and the events they are related to, in the light of the new meanings and interpretations gained by the concepts. Because sociological events that are open to various combinations can reveal many different cause and effect relationships. Therefore, in this study, it is discussed what the source of the problems that may be experienced by a person who is faced with different problems through testing and how the consequences will be reflected in his future. At this point, the fact that the people of Lot, one of the societies mentioned to have been destroyed, were tested with their acts of homosexuality and that all living things in the region were punished for this crime they committed does not seem fair in terms of God's actions and the balance of crime and punishment. The issue of whether it is theologically appropriate for any willing or unwilling servant to cause trouble to test God's servant without his own fault or intervention is a study worth examining and analyzing for today.

Keywords: Kalām, Justice, Calamity, Tribulation, People of Lot.

1. GİRİŞ

Kur'an'ın, geçmiş dönemlerde meydana gelen pek çok olayı naklederken işlediği konuları örneklendirme, insanları teselli veya teşvik etme ya da onları denendiğini bildirme gibi amaçları hedeflediği görülmektedir.¹ İnsanlar da tarih sahnesindeki konumlarına ve şartlarına uygun olarak akıl ve özgür iradelerinin ortaya koyduğu ahlaki tutum ve davranışlarıyla olaylara müdahale ederek iştirak etmektedirler.² Varlığın değerini ve konumunu belirleyen ise insanın irade sahibi biri olarak hürriyetini kullanma özgürlüğüdür.³ İşte insanın imtihan ile iç içe olması bu noktada başlamakta, bilgisini ve yetilerini iyilik için mi yoksa kötülük için mi kullanacağı⁴ ortaya çıkmaktadır. İnsanların birbirlerini sınadığı alanların da bu çerçevede ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.

Kur'an'da geçen fitne, bela, musibet ve mihnet gibi ifadeler, insanlar arası ilişkilerde birbirleri için hem özne (deneyen) hem de nesne (denenen) olmalarını göstermeleri

¹ Ömer Özsoy, *Sünnetullah: Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması* (Ankara: Fecr Yayınları, 1994), 99.

² Özsoy, *Sünnetullah*, 132.

³ Özsoy, *Sünnetullah*, 132.

⁴ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1996), 38; İlhami Güler, *Allah'ın Ahlâkîliği Sorunu*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1998), 148.

bakımından önemli birer kavramdır. Bu minvalde Kur'an-ı Kerim'de geçen "Doğrusu biz insanı denemek için karışık bir embriyodan yarattık da onu iştir ve görür kıldık. Biz ona doğru yolu gösterdik ya şükreder veya nankörlük eder."⁵ ayeti bu gerçeğe ışık tutmaktadır. Ayette insanın bela nitelikli (deneme ve denenme odaklı) yaratıldığı zikredildikten hemen sonra "gören ve işiten" biri olduğunun vurgulanmasıyla hayatını sürdürdüğü alanda sorumluluklarının bilincinde hareket etmesi istendiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ayetteki "nebtelîhi" (onu deneriz) ifadesi ile Kur'an'da belirtilen muhatapların kimler olduğuna, yükümlülüklerine, insanların görevlerine, sıkıntılarına, ceza ve mükâfat için yapılacak imtihana⁶ işaret ettiği söylenebilir.

Bela kavramının Kur'an'da genellikle insanların değişik sıkıntılarla denenebileceklerini ve imtihana uğrayabileceklerini ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir.⁷ Ancak aynı kelimenin kâfirlerin, zalimlerin ve müşriklerin yaptıkları kötülük, zulüm, isyan vb. tutum ve davranışları sonucu oluşan zararlara karşılık Tanrı'nın izin vermesi karşılığında başlarına bir azap ve felaket gelmesi neticesinde yok olmalarını⁸ ifade edecek tarzda kullanıldığını da göstermektedir. Bu anlamda Matürîdîler ve Eş'arîler kudret, merhamet ve hidayet sahibi Yüce bir Varlığın çeşitli gerekçelerle insanlara musibet, fitne ve bela vermesi ya da onları hataları yüzünden helak etmesinin imkân dâhilinde olduğuna işaret etmişlerdir.⁹ Ancak aynı hataları yapan günümüz insanı için bu türden cezalandırmaların olmayışı, geçmiş toplumlara haksızlık yapıldığı fikrini doğurduğu gibi tanrının bazı kullarına negatif tutum gösterdiği düşüncesini de oluşturmaktadır. Ayrıca doğal afetler neticesinde karşılaşılan felaketler ile insanın imtihana tabi tutulması arasında doğrudan ceza ilişkisi kurgulanması, doğa kanunlarını olumsuz birer unsur gibi okunmasına sebep olabilmektedir.

Kelâmcılar, bela ve musibetler konusunu hikmet kavramı ekseninde tartışmışlar, görüşlerini "Salah ve Aslah",¹⁰ "Ta'dîl ve Tecvîr",¹¹ "Zararlı Varlıkların Yaratılmasının Hikmeti"¹² ve kader konusu ile ilişkili olarak "Bela ve Musibetler"¹³ gibi konu başlıklarıyla incelemişlerdir. Ele aldıkları konuyu dünyanın imtihan, ahiretin ise ceza ve ödül mekânı olduğu; imtihanın bir gereği olarak da sıkıntı ve belalardan uzak bir hayat sürdürmenin mümkün olmadığı realitesiyle ilişkilendirmişlerdir. Matürîdîlerin ve Eş'arîlerin çeşitli

⁵ el-İnsân 76/2-3.

⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Zehraevyn Yayınları, ts.), 8/5498.

⁷ el-Mâide 5/71; el-Hac 22/24; en-Nûr 24/63.

⁸ el-Enfâl 8/25; ez-Zâriyât 51/13-14.

⁹ Ebû Mansûr Muhammed bin Muhammed bin Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî, *Kitâbü't-Tevhîd Açıklamalı Tercüme*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002), 276; Kemâlüddin es-Sivâsî İbn Hümmam, *Kitabu'l-Müsayere*, çev. Harun Işık (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017), 73-75.

¹⁰ Ebü'l-Muîn Meymûn b. Muhammed b. Muhammed b. Mu'temid en-Neseftî, *Tabsiratü'l-edille*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003), 2/319, 351.

¹¹ Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim el-Eş'arî el-Basrî, *el-İbâne 'an usûli'd-diyâne*, (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1994), 133-134.

¹² Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhîd tercümesi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002), 137-139.

¹³ Ebü'l-Hasen el-Eş'arî, *el-Lüma fi'r-red alâ ehli'z-zeyği ve'l-bid'a* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 49-50.

sebeplerle insanların başlarına gelen sıkıntılar için; imtihan, ders çıkarma, günahlara kefâret, nefsin terbiye edilmesi ve ahirette büyük mükâfatın verilmesi gibi durumların, kulların menfaat ve maslahatları için gerçekleştiğini söylemişlerdir.¹⁴ Bu kanaat sonucu İslam geleneğinde ve günümüzde çekilen sıkıntıların Allah'ın birer imtihan vesilesi olarak kullarına verdiği fikrinin yerleşmesine etki ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bela kavramının, insanın eylemlerinin sonuçları ile ilişkilendirilen bir tarzda ve insan odaklı bir çerçevede ele alınmayışı, böyle bir çalışmanın yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Kelam âlimlerinin insanların yaşamında çeşitli bela ve musibetlere maruz kalmalarının kaçınılmaz olduğuna dikkat çekmeleri¹⁵ dolayısıyla, bu kavramın anlamlarına ve kullanım alanlarına göz atmak konuya açıklık kazandıracaktır.

Etik Beyan: Bu çalışma, tüm etik standartlara uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Bu makalede sunulan bilgi ve bulgular, dürüstlük ve şeffaflık ilkelerine uygun olarak yazıya geçirilmiştir. Araştırmanın her aşamasında bilimsel bütünlük ve objektiflikten ödün verilmemiştir. Ayrıca, bu çalışmada kullanılan tüm kaynaklara uygun şekilde atıf verilmiştir. Araştırma doküman incelemesine dayalı olduğundan etik kurul onayı gerekmemektedir.

2. BELA KAVRAMI VE KULLANIM ALANLARI

2.1. Sözlükte Bela Kavramı

Kur'an metninin anlaşılması ayetlerde geçen kelime ve deyimlerin sağlıklı bir şekilde anlaşılmasına bağlıdır. Ancak, kelimelerin anlam değişikliklerine ve anlam kaymalarına açık olması bu durumu zorlaştırmaktadır.¹⁶ Canlı bir organizma olarak görülen dilin, farklı sebeplerin yol açtığı bir takım olaylar sonucu anlam değişmelerine maruz kaldığı da bilinmektedir.¹⁷ Dolayısıyla Kur'an'daki kavramların orijinal anlamlarını belirlemeye çalışmak onu doğru anlama bakımından önemlidir.¹⁸

Arapçada “belâ-yebîlû” fiili sözlüklerde *imtihan etmek, denemek*,¹⁹ *haber vermek, iyilik yapmak*,²⁰ (*herhangi biriyle*) *iftihar etmek* anlamlarında kullanılırken, “belâ-yebîlû” fiili ise *eskimek, yormak*,²¹ *aldırmamak*,²² *uzaklaşmak*,²³ gibi anlamlarda kullanılmaktadır. İsim olarak ise “belâ”

¹⁴ Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhîd tercümesi*, 275.

¹⁵ Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhîd tercümesi*, 276.

¹⁶ Ömer Özsoy, *Sünnetullah*, 36.

¹⁷ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998), 3/211.

¹⁸ Özsoy, *Sünnetullah*, 37.

¹⁹ Ebu'l-Kâsım el-Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, thk. İbrahim Şemsü'd-Dîn, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 1/72; Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed İbn-i Manzûr el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru's-Sâdir, h. 1414), 14/83.

²⁰ Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, 1/72; İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 14/84; Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezherîs, *Tehzibu'l-luğa* (Kahire: Müessesetü'l-Mısriyyetu'l-Âmme, 1967), 15/390.

²¹ Ebu'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseyinî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (Kuveyt: Dâru't-Türâsi'l-'Arabî, 1965), 19/215; İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 14/86.

²² Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh tâcu'l-luğa ve sihahu'l-'Arabîyye*, thk. Ahmed Abdülgafûr 'Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlmi lil-Melâyin, 1990), 6/2285; İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 14/86.

²³ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 14/87.

kavramının *nimet*,²⁴ *eskimiş*, *eski*,²⁵ gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Aynı kökten gelen “belvâ” ve çoğulu “belâyâ” kelimesi ise *musibet*, *deneme* ve *imtihan* anlamlarında kullanılırken,²⁶ “beliyye”²⁷ ise *ölünceye kadar sahibinin kabrinin başında bekletilen deveyi* tanımlamak için kullanılmıştır. Râzî, nimet anlamı için “iblâ”, felaket ve musibetler anlamı için ise “belâ” kelimesinin kullanıldığını ifade etmektedir.²⁸ Buradan hareketle insanın başına gelen kötü olaylar birer deneme mahiyetinde olduğundan ve onu çeşitli biçimlerde sıkıntıya sokup yıpratıldığından dolayı bu türden eylemlere belâ denildiği anlaşılmaktadır.²⁹ Ancak insanın karşılaştığı bu türden olumsuz olayların müsebbibi doğrudan tanrı mıdır? Yoksa insanın ya da insanların iradeleriyle meydana gelen olumsuz eylemlerinin yaşam koşullarında oluşturdukları zorluklar mıdır? Bu soruların günümüz insanı tarafından tanrının adaleti bağlamında zihinlerini meşgul ettiği gözlemlenmektedir. Buna karşın Kur’an-ı Kerim konuyu farklı yönleriyle ele almakta ve muhataplarına sunduğu önemli ipuçlarıyla cevap vermeye çalışmaktadır.

Kur’an’da çoğunlukla fiil olarak *denemek* ve *sınamak*³⁰ anlamında kullanılan “belâ” kelimesine; *ortaya sermek*, *dökmek*, *yoklamak*,³¹ *yapılan amellerin faydasını ve zararını görmek*,³² “hasenen” kelimesiyle birlikte *güzel bir sınavla denemek*,³³ *yoklamak*,³⁴ *çürümek*, *yok olmak*, *sona ermek*³⁵ gibi manalar verildiği de görülmektedir. İsim olarak ise *imtihan*, *sınav*,³⁶ *nimet*, *ihsan*³⁷ manaları verilen belâ kelimesi ile de sadece olumsuz olay ve durumların anlatıldığı³⁸ anlaşılmaktadır. Belalar insanların daha temkinli ve tedbirli davranmaları konusunda açık bir uyarı görevi görürken aynı zamanda insanların eksikliklerinin ve yanlışlıklarının olduğunu³⁹ da açıkça ortaya koymaktadır.⁴⁰ Bu anlamda insanların yaşarken dert, musibet ve sevinç gibi bazı durum ve duygusallıklarla iç içe olması da kaçınılmazdır. Kişinin gerçek kimliği imtihan anında belli olur düşüncesiyle belalara karşı dayanma gücü, kişinin manevî değerini

²⁴ Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 19/217; İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 14/84.

²⁵ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 14/86.

²⁶ Cibrân Mesud, *er-Râid*, (Beirut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1967), 338.

²⁷ Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, 19/216.

²⁸ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-gayb (et-Tefsîru'l-kebîr)*, nşr. Es'ad Muhammed et-Tayyib (el-Memleketü'l-'Arabiyyetü's-Su'ûdiyye: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, h. 1419), 3/70; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, 1/72.

²⁹ Ali Ünal, *Kur'an'da Temel Kavramlar* (İzmir: Nil Yayınları, 1999), 278.

³⁰ el-Bakara 2/49, 155; el-A'râf 7/141; el-Enfâl 8/17; Hûd 11/7; İbrahim 14/6; el-Kehf 18/7; Tâhâ 20/120; ed-Duhân 44/33; Muhammed 47/31; el-Mülk 67/2; el-Kalem 68/67.

³¹ et-Târik 86/9.

³² Yûnus 10/380; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân* 145.

³³ el-Enfâl 8/17.

³⁴ Âl-i İmrân 3/154.

³⁵ Tâhâ 20/120.

³⁶ es-Sâffât 37/106.

³⁷ İbrâhîm 14/6; ed-Duhân 44/33.

³⁸ Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî (Beirut: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.), 8/340.

³⁹ Ebü'l-Hasen Kâdî'l-kudât Abdülcebbâr b. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, nşr. Hüseyin b. Ebû Haşim (Beirut: Daru İhyait-Türasil-Arabiyye, 2001), 338.

⁴⁰ Fethi Kerim Kazanç, “Kelâmî Düşüncede Kötülük Sorununa Kısa Bir Bakış”, *Kelâm Araştırmaları*, 6/1 (2008), 102.

yükseltirken; sıkıntılar da acılarla birlikte kişinin tecrübe ve deneyim kazanmasına vesile olduğu görülmektedir.⁴¹ Ancak burada önemli olan husus temel kaynağımız olan Kur'an'ın konuyu gündemine nasıl taşıdığıdır. Aslında Kur'an, insanın eylemlerinin baş aktörü olarak bizzat kendisini göstermesine rağmen geleneğimizde ve günümüzdeki bazı anlayışlarda, tanrı tarafından evrene konulan yasalar dikkate alınarak Tanrı-evren-insan ilişkisinde gerçekleşen olayların birbirlerini etkileyecek şekilde olması sebebiyle bela-imtihan ilişkisini tanrının birer eylemi gibi okumaya sevk etmiştir. Dolayısıyla bu anlayış çerçevesinde insanın –özgür olarak gerçekleştirilmesine rağmen- tüm eylemleri için tanrının yazdığı senaryoyu oynayan masum oyuncular⁴² gibi gösterilmektedir. Aşağıdaki bölümlerde bela konusu bu yönleriyle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.2. Bela Kavramının Kullanım Alanları

Günümüzde yapılan Türkçe Kur'an çevirilerine baktığımızda, insanların imtihan edilmesi, denenmesi ve sınanması⁴³ gibi geniş anlamlarda kullanılan belâ kelimesinin felaket, sıkıntı ve dert⁴⁴ gibi olumsuz anlamlar yüklenmesi, bu kavramlara ilişkin anlamların daraltıldığını göstermektedir. Kur'an'da genellikle insanların değişik sıkıntılarla denenip imtihana çekilebileceklerini⁴⁵ ifade etmek için kullanılan bu kavram; kâfirlerin, zalimlerin ve müşriklerin yaptıkları kötülük, zulüm, isyan vb. tutum ve davranışları sonucu oluşan zararlara karşılık Tanrı tarafından başlarına bir azap ve felaket gelmesiyle yok olmaları şeklinde kullanıldığı⁴⁶ anlaşılmaktadır.

Dünya nimetleri insanın fitrî ihtiyaçlarına cevap veren bir niteliğe sahip olması yönüyle salt iyilik için yaratılmıştır. Bu yönüyle dünya insana zarar vermek, kötülük üretmek ve kötülüğe sevk etmek gibi amaçlar güdülerek oluşturulmamıştır.⁴⁷ Yaratılmış herhangi bir varlığın Allah nazarındaki konumunun ne olduğu bu noktada önem arz etmektedir. Örneğin Allah-varlık ilişkisinde ateşin konumu, iyi veya kötü gibi nitelemelerle ilişkilendirilemeyecek⁴⁸ şekilde nötr bir yapıda olduğu söylenebilir. Çünkü ateşin potansiyeline yakma ve ısıtma özelliğini nötr bir şekilde veren Allah, onun iyiye ya da kötüye kullanımını kişinin özgür iradesine bırakmıştır. Kur'an ayetleri de bireyde gerçekleşecek bu durumu imtihan olgusu çerçevesinde iyilik, adalet ve hikmet bilinciyle gerçekleşmesini⁴⁹ istemektedir. Bu noktada ateşin kullanımına bağlı olarak bir şeyi yakmasına “ceza” anlamı da “temizleme” anlamı da yüklemek mümkün görülebilmektedir. Dolayısıyla bela kavramı bu mantıkla bir topluluğun

⁴¹ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, 326.

⁴² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Zühreir b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “Kader”, 11, “Enbiya”, 31, “Tevhit”, 37; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), “Kader” 13.

⁴³ el-Bakara 2/102; el-En'âm 6/5; el-A'râf 7/155; el-Enfâl 8/28.

⁴⁴ el-Mâide 5/71; el-Hac 22/24; en-Nûr 24/63.

⁴⁵ el-Bakara 2/155; Kazanç, “Kelâmî Düşüncede Kötülük Sorununa Kısa Bir Bakış”, 102.

⁴⁶ el-Enfâl 8/25; ez-Zâriyât 51/13-14.

⁴⁷ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, 337; Hulusi Arslan, “Doğal Felaket ve İstiraplar Konusunda Kelamcıların Görüşleri”, *Marife*, 2/2 (2002), 22.

⁴⁸ Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhîd tercümesi*, 138-139; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, 325-344.

⁴⁹ en-Nahl 16/125.

yok oluşu dikkate alınarak “helak” anlamında olumsuz bir durum olarak okunabilirken, “ibret” anlamıyla tecrübe kazanılmış olumlu bir tutum⁵⁰ olarak yorumlamak da mümkün görünmektedir.

Bu noktada bela kavramına yüklenen anlamlar bakımından günümüz insanının da zihnini meşgul eden bazı soruların cevap bulmasını gerekli kılan önemli itikâdî sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin bu çerçevede; İnsanın hizmetine sunulan dünya nimetleri neden insanın sıkıntılara ve felaketlere uğramasına sebep olmaya başlamıştır?⁵¹ Doğal olaylar neticesinde karşılaşılan felaketler ile insanın imtihana tabi tutulması arasında nasıl bir ilişki kurgulanmalıdır?⁵² Bu şekilde karşılaşılan sıkıntılar insanların bir hatası sonucunda mı meydana gelmekte yoksa imtihanı kaybedenlere bu dünyada verilen bir ceza mıdır?⁵³ Allah sebepsiz yere insanların başına zulmetmek için musibet, fitne ve bela verir mi?⁵⁴ Allah’ın sonucunu bildiği halde insanları imtihana tabi tutmasının temel sebebi gerçekten iman edip etmediklerini ortaya koymak ve kendilerine vaat edilen cenneti hak edip etmediklerini tespit etmek midir?⁵⁵ gibi sorularla tanrının müdahalesi sorgulanmaktadır. Ayrıca imtihan esnasında Müslümanların başına gelen musibet, fitne ve belaların oluşmasında onların bir rolü var mıdır?⁵⁶ Hataları yüzünden helak edilen bir kavmin içinde bulunan iyi insanların da helak olmaları, helak-zülüm bağlamında nasıl değerlendirilmelidir?⁵⁷ gibi zikredilen bu tür sorulara günümüz bilimselliği çerçevesinde kelâmî açıdan anlamlı ve ikna edici cevaplar verilmesi gerekmektedir.

İnsanların başlarına gelen bu tür sorunların gerekçelerini “Allah’ın imtihan etmesi”⁵⁸ şeklinde açıklamak yeterli görülmemektedir. Bu noktada Kur’an’ın ifadesiyle Allah’ın iyi bir varlık olduğuna, iyiler ve yaptıkları iyilikler tarafında olduğuna vurgu yapması,⁵⁹ kötü eylemlerin oluşmasında insanın olumsuz istek ve davranışlarından kaynaklandığını söylemek gerekecektir. Dolayısıyla Allah’ın “bela” kavramı ile ilişkisini daha çok insanlar arası

⁵⁰ Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhîd tercümesi*, 137; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, 326.

⁵¹ Emrullah Yüksel, “İlâhî Fiillerde Hikmet”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1988), 53.

⁵² İlhami Güler, *Allah’ın Ahlakiliği Sorunu*, 154.

⁵³ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, 326.

⁵⁴ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, 326; Ebü'l-Feth Tâcüdîddîn Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.), 1/88-89 vd.

⁵⁵ Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhîd tercümesi*, 276; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 9/499; Ebü'l-Yüsr Muhammed el-Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, çev. Şerafeddin Gölcük (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1994), 180-186; İbn Hümmam, *Kitabu'l-Müsayere*, 73-75.

⁵⁶ İlhami Güler, *Allah’ın Ahlakiliği Sorunu*, 148.

⁵⁷ Mükellef olmayanların musibetler karşısındaki durumlarıyla ilgili görüşleri bağlamında bkz. Ebü'l-Hasen el- Eş’arî, *el-Lüma fi’r-red alâ ehli’z-zeyğî ve’l-bid’a*, 74; Ebü'l-Muîn en-Neseffî, *Kitâbü't-temhîd li kavâidi't-tevhîd* (Kahire: Dar’u Tabâatü'l-Muhammediyye, 1986), 382 vd.

⁵⁸ Ebü İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc el-Bağdâdî, *Me’âni'l-Kur’ân ve i’râbuhû*, thk. Abu’l-Celîl Abduhu Şelebî (Beyrut: Alemu’l-Kütüb, 1988), 5/197.

⁵⁹ en-Nîsâ 4/78-79.

ilişkilerde “birbiriyle imtihan edilebilme”⁶⁰ alanını yaratma ve bu alan için bir sistem kurma ve yürütme işlevselliğinde görmek daha tutarlı bir yaklaşım olacaktır.

Kur’an’ın ibret alma ve ders çıkarma yönüyle ele alınmasını önerdiği kıssaların incelenmesiyle günümüz dünyasını şekillendirmede etkili olduğu görülmektedir. Birçok yönüyle değerlendirilebilecek bela kavramının özellikle Lut (as)’un yaşadığı dönemin ve bölge insanının doğa, çevre ile insan ilişkilerindeki ahlaki tutum ve davranışlar bağlamında ele alınması, bireysel ve toplumsal etkileşimler açısından önemli bir model olarak gösterilebilir. Bu noktada Hz. Lut (as) ve kavminin yaşadıklarının sadece insan-ahlak ilişkileri bağlamında ele alınmasının yeterli bir açıklama sunmadığı, konunun izahında daha geniş bir perspektifle tanrı-insan, insan-doğa ve toplumsal ahlak-zulüm davranışları bağlamlarında incelenmesinin gerekliliği günümüzde daha çok hissedilmektedir. Çünkü benzer ya da farklı davranış gösteren günümüz insanı da aynı sorunların muhatabı olarak benzer akıbetlerin hedefinde durmaktadır. Ayrıca günümüzde olumlu anlamda vahiyle, peygamberlerle, mucizelerle veya olumsuz olarak helak ile doğrudan muhatap olmayan insanlar, geçmişte yaşayan insanlara yapılanları tanrının haksızlığı penceresinden okumakta ve onu eleştirmektedirler. Bu noktada Lut kavminin yaşadıklarıyla benzer veya farklı birtakım olaylar çerçevesinde ele alındığında örneğin; günümüz deprem bilimcileri tarafından yapılan tüm ikazlara rağmen, İstanbul’da yaşadıkları konfor alanından vazgeçemeyenlerin değişime ve gelişime ayak diremeleri sonucu başlarına gelebilecek olumsuzlukların tanrının bir belası olarak görülmesinin doğru olup olmadığı incelenmeye çalışılacaktır.

3. LUT KAVMİ VE BELA OLGUSU

Kur’an geçmiş toplumları örnek vererek onların, içinde yaşadıkları doğal çevreye, sosyal toplum ilişkilerine ve ahlak değerlerine dikkat edilmesinin, insanın mutluluk arayışına katkı sağlayacağı konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Bu noktada varlıklar arası denenmenin birçok şekilde olabileceği ancak farklı sonuçlara rağmen hepsinin gayesinin ve amacının benzer olduğu görülmektedir. İmtihan sonucunda beklenen gaye ise kişinin kendisi ve diğer varlıklar arasındaki ilişkilerinin düzeyinde ortaya çıkmaktadır. İnsanın denenme neticesinde ya Allah’a olan bağlılığını ve itaatini daha da arttırarak kendisine vaat edilen güzel bir hayata kavuşacağı ya da hataları ve kötülüklerle dolu zalimlikleri dolayısıyla hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olamayacağı bir yaşama maruz kalacağı bilgisine Kur’an yoluyla ulaşılmaktadır.

İmtihan sürecinden geçen bir toplum olma özelliğiyle Kur’an’da yer alan Lut peygamberin ve kavminin yaşadıklarına kısaca bir göz atmak konunun anlaşılmasına katkı

⁶⁰ Mülk suresi 2. ayette dünya hayatında insanlar arası karşılıklı ilişkilerdeki en güzel davranışı belirleyen durumun ifadesi olarak zikredilen; “لِيُنَبِّئُكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا”⁶⁰ cümlesinde geçen “أَيُّكُمْ” lafzının, “لِيُنَبِّئُكُمْ” fiilinin faili olmasından hareketle ayetin anlamından, aralarında denenme eylemini gerçekleştirenlerin yine bizzat “kendileri” olduğu sonucunu çıkarmak mümkün görülmektedir. Bu anlamıyla ayet dikkate alındığında özellikle klasik tefsirlerden örneğin bkz. Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 9/499, 13/187, 17/135. etkilenecek yapılan Türkçe meallerdeki “hanginizin en güzel davranışı ortaya koyacağını (Allah’ın) imtihan etmesi için” şeklindeki çevirinin⁶⁰ yerine bizce: “...herhangi birinizin amel bakımından en güzel davranışı, sizi denesin diye...” şeklinde yapılacak mealin, metnin anlamına daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

sağlayacaktır. Kur'an'da Hz. Lut'un, İbrahim'e (as) ilk inanlardan⁶¹ ilim ve hikmet sahibi bir kişi olarak rahmete ermiş iyi kimselerden⁶² olduğu bildirilmektedir. Ayrıca Kur'an'ın Hz. Lut'un hayatına ilişkin verdiği bilgiler ışığında; Hz. Lut'un, Hz. İbrahim'in yeğeni olduğu⁶³ ve onun gözetiminde büyüdüğü, ondan kâinatın yaratıcısı hakkında bilgiler edindiği⁶⁴ ve Allah'a ilk iman eden kimselerden⁶⁵ olduğu anlaşılmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'e göre ise Hz. Lut, Hz. İbrahim'le birlikte Ur şehrinden Harran'a, oradan da Mısır'a gider. Daha sonra İbrahim peygamberden ayrılıp doğuya Erden Havzası'na geçerek günümüzde Ölü Deniz'in güneyindeki Usdum tepesi yakınında bulunan Sodom şehrine yerleşir.⁶⁶ Kur'an Hz. Lut'un, peygamber olarak Lut kavmine gönderildiğini belirtirken⁶⁷ Hristiyanlık ve Yahudilik kaynaklarında peygamber olarak görülmemektedir.⁶⁸ Yüce Allah, ona peygamberlik vermiş⁶⁹ ve hakka davet etmesi için güvenilir bir elçi olarak Sodom halkına göndermiştir.⁷⁰ Hz. Lut putlara tapmaktan vazgeçmelerini istediği kavmini, doğru yola davet etmiş ancak onlar bu daveti kabul etmeyerek⁷¹ onu yalanlamışlardır.⁷²

Kitab-ı Mukaddes Lut (as) ve halkının yaşadığı yerin bugünkü adıyla Ürdün olarak bilinen bölgenin topraklarında bulunan Lut gölü yakınlarındaki Sodom şehri olduğunu⁷³ bildirmektedir. "Lut kavmi" diye isimlendirilen⁷⁴ Sodom halkı davranışları sebebiyle haddi aşan,⁷⁵ ahlaksız,⁷⁶ aşırı⁷⁷ ve kötü bir kavim⁷⁸ olarak nitelendirilmektedir.⁷⁹ Hz. Lut, doğru yola ve ahlaklı davranışlara davet ettiği kavmine nasihat ederek kendisine itaat etmelerini istediği halde kavmi, onun nasihatlerine aldırmadıkları gibi doğru söylüyorsa Allah'tan azap

⁶¹ el-Ankebût 29/25-26; Bu konuda geniş bilgi ve yorum farkları için bkz. M. Kemal Atik, "Kur'an'da Lût Kavmi ve Düşündürdükleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (1988), 290-292.

⁶² el-Enbiyâ 21/74.

⁶³ Tekvin 11:27.

⁶⁴ Atik, "Kur'anda Lût Kavmi ve Düşündürdükleri", 291.

⁶⁵ el-Enbiyâ 21/74; el-Ankebût 29/25-26.

⁶⁶ Tekvin 11:28.

⁶⁷ el-En'âm 6/86.

⁶⁸ Tekvin 11., 12. ve 13. Bölümler; Fuat Aydın, *Yahudilik* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1994), 90.

⁶⁹ el-Enbiyâ 21/74; eş-Şuarâ 26/162.

⁷⁰ eş-Şuarâ 26/162; en-Neml 27/54-55; İslam öncesi Cahiliye adını veren davranışlar gibi bir cehalet içinde olduklarına dair bkz. Mehmet Katar, "Tevrat'ın Lût Kıssası Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (2007), 66-67.

⁷¹ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıssas-ı enbiyâ ve tevârih-i hulefâ* (İstanbul: Çile Yayınları, 1966), 1/7.

⁷² eş-Şuarâ 26/160; el-Kamer 54/33.

⁷³ Tekvin 13:1-12.

⁷⁴ el-Ankebût 29/28.

⁷⁵ Tekvin 13:13; Kötülük yaptıkları olumsuz tutum ve davranışlarına ilişkin geniş bilgi için bkz. Katar, "Tevrat'ın Lût Kıssası Üzerine Bir Araştırma", 69.

⁷⁶ el-Ankebût 29/28-29.

⁷⁷ Muhammed Ali Sabunî, *Peygamberlik ve Peygamberler*, çev. Suat Cebeci-Bilal Delice (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2022), 312-313; Sodomluların eşcinselliği, sadece cinsel arzu ve istekleri sebebiyle olmayıp ticaretlerini korumak maksadıyla şehirlerine gelenlere karşı caydırıcı bir ceza türü olarak kullandıklarına dair farklı bir yorum için bkz. Katar, "Tevrat'ın Lût Kıssası Üzerine Bir Araştırma", 63-66.

⁷⁸ Geniş bilgi için bk. Abdulvahhâb en-Neccâr, *Kasasul-enbiyâ* (Beyrut: Darul-Kütübü'l-İlmiyye, 1986), 112-113.

⁷⁹ el-A'râf 7/80; el-Enbiyâ 21/74; el-Ankebût 29/28-29.

getirmesini istemişler,⁸⁰ aksi takdirde onu ülkeden kovacaklarını söylemişlerdir.⁸¹ Bunun üzerine kendisini ziyarete gelen melekler Hz. Lut'dan kendisine inananları alıp şehri terk etmesini istemişlerdir. Kitab-ı Mukaddes, Sodomlular'ın yok oluşunu; "Rabb'in oraya göklerden kükürt ve ateş (volkanik bir patlama) göndererek şehri alt üst ettiği, karısı da giderken geriye baktığı için taş olduğu"⁸² şeklinde açıklamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de de aynı konu; Allah'ın onların üzerine taş savuran bir fırtına gönderdiği⁸³, pişmiş çamurdan bir taş yağmuru indirdiği⁸⁴ Lut (as)'un ehlinden olan yaşlı bir kadın⁸⁵ da dâhil diğerlerinin yakılıp yıkıldığı⁸⁶ şeklinde benzer ifadelerle sunulduğu görülmektedir. Ardından Hz. Lut'un "Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı bana yardım et"⁸⁷ "Ailemi bunların yaptıklarından kurtar"⁸⁸ diye dua etmesine karşılık Allah Teâlâ da kendisi ve ehlini hanımı hariç⁸⁹ kurtarmış⁹⁰ ve rahmetine dâhil etmiştir.⁹¹ Felaketin yaşandığı Lut gölünün helakten önce olmadığı ancak zelzele neticesinde oluştuğu ve deniz seviyesinden 400 metre daha aşağıda bulunduğu, Lut gölü çevresinde Lut kavminin yaşadığı düşünülen şehirde yapılan kazı çalışmaları ve yeni keşiflerle ortaya konulmuştur.⁹²

İnsanın yaşadığı dünyada çevresi ile barışık bir hayat sürdürebilmesi Sünnetullah'ın gereği olarak karşılaşılabileceği doğa olaylarına karşı göstereceği tutumları ile ilişkili olduğu görülmektedir. İrade sahibi olması sebebiyle deneme ilişkisinin muhatabı olan insanın, karşılaştığı sıkıntılara sebep olan sorumluluk alanlarının tespit edilmesi konunun anlaşılması noktasında önem arz etmektedir.

4. İNSANIN SORUMLULUK ALANLARI

İnsan, Âdetullah adı verilen bir sistemde fayda ve zararın potansiyel olarak var olduğu bir mekânda yaşamaktadır.⁹³ Burada bulunan iradesiz varlıkların ise iyi ya da kötü olarak nitelenemeyecek şekilde nötr oldukları ancak iyi ya da kötüye kullanılma potansiyeline sahip oldukları görülmektedir. İnsan da içinde yaşadığı bu sistemde sahip olduğu akıl ve irade sayesinde doğru seçimler yaparak kendi doğasıyla, diğer varlıklarla, tabiatla ve Rabbiyle doğru ve tutarlı ilişkiler kurması beklenen kişidir. Potansiyelinde doğruyu ve yanlış seçme

⁸⁰ Hûd 11/83; el-Ankebût 29/22, 29.

⁸¹ eş-Şuarâ 26/167.

⁸² Tekvin:19; Luka:17; 2. Petrus:2:7-8.

⁸³ el-Kamer 54/34.

⁸⁴ el-A'râf 7/84; Hûd 11/82-83; el-Hicr 15/74; eş-Şuarâ 26/173; en-Neml 27/58.

⁸⁵ el-Hicr 15/60; eş-Şuarâ 26/171; es-Sâffât 37/135.

⁸⁶ eş-Şuarâ 26/172; es-Sâffât 37/136. Lut kavminin helak edilmesiyle ilgili geniş bilgi için ayrıca bkz. Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 1/256-258.

⁸⁷ el-Ankebût 29/30.

⁸⁸ eş-Şuarâ 26/169.

⁸⁹ Tekvin, Bab 19; Luka, Bab 17; Hûd 11/51; Sâffât 37/135.

⁹⁰ Tekvin:19; el-A'râf 7/83; el-Hicr 15/59; eş-Şuarâ 26/170; en-Neml 27/37; el-Ankebût 29/32-33; es-Sâffât 37/134; el-Kamer 54/34.

⁹¹ 2. Petrus:2:7-8; el-Enbiyâ 21/74-75.

⁹² Sabunî, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 317.

⁹³ Arslan, "Doğal Felaket ve İstiraplar Konusunda Kelâmcıların Görüşleri -Tahlil, Tenkid ve Öneriler-", 33.

özgürlüğü olan insanın, seçimlerinin bizzat kendisini veya masum olan diğer insanları hatta suçlu olanları da etkilemesi sebebiyle davranışlarının sonucunu hem bu dünyada hem de ahirette görmesi anlaşılabilir olmaktadır.⁹⁴ Dolayısıyla sonucunun dünyada veya ahirette görüleceği insan davranışlarının bela ve musibet ile ilişkilendirilmesi ancak insan iradesini kapsayacak şekilde gerçekleşmesi ile mümkündür.⁹⁵

İnsan davranışlarının değerlendirileceği dünya hayatı, insan için birçok engellere, sıkıntılara ve imtihanlara katlanmak zorunda kaldığı bir denenme alanıdır. Bundan dolayı insanların ilerleme ve olgunlaşmaları için aralarında gerçekleşen ve birbirlerini etkileyen davranış çeşitliliğinden dolayı değişik musibet, fitne ve sıkıntılarla karşı karşıya kalmaları kaçınılmaz olmaktadır.⁹⁶ Dolayısıyla insan, başına gelebilecek hastalık, sel baskını ve yangın şeklindeki her türlü doğa olayının müsebbibi, önleyicisi, kurtulanı veya mağduru olarak bir denenme⁹⁷ içinde yer alabilmektedir. Ahlaki bakımdan bozuk olanlarla; ahlaki ve manevî açıdan kültür ve uygarlığın taşıyıcıları olanları birbirinden ayırması bağlamında Kur'an, tarihsel süreçte seçmeci bir şekilde davranarak⁹⁸ iyi ve doğru davranış ortaya koyanların hayatta kalacağını, kötülük işleyenlerin ise yok olup gideceğini vurgulamakla⁹⁹ tanrının konumunu belirlemektedir.

4.1. Doğal Denge İnsan Ahlakı

Allah, bütün donanımlarıyla birlikte yaşanılabilir bir ortam olarak düzenlediği¹⁰⁰ evrende yeryüzünün halifesi¹⁰¹ ve emanetin sorumlusu¹⁰² olarak insanı seçmiştir. İnsan ve eşya arasındaki ilişkiyi denenme veya imtihan düzlemine taşıyan durum ise onun irade sahibi bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kendisine emanet edilip kullanımına verilen dünyanın tabiatına uygun olarak imar edilmesi ya da yok edilmesi yine insan eliyle olmaktadır. Çünkü insana zarar vermek maksadıyla kurduğu sistemi bizzat Allah'ın yok etmeye çalışmasından bahsetmek anlamlı değildir.¹⁰³ Kur'an insanın eşya ile olan ilişkisini "boyun eğdirme, karşılıksız olarak hizmetine sunma"¹⁰⁴ anlamına gelen *teshîr*,¹⁰⁵ *tezlîl*¹⁰⁶ ve

⁹⁴ Güler, *Allah'ın Ahlakiliği Sorunu*, 136; Arslan, "Doğal Felaket ve İstiraplar Konusunda Kelamcıların Görüşleri", 24; Kazanç, "Kelâmî Düşüncede Kötülük Sorununa Kısa Bir Bakış", 106.

⁹⁵ Ebü'l-Hüseyn Abdürrahîm b. Muhammed b. Osmân el-Hayyât, *Kitâbü'l-İntisâr ve'r-red alâ ibni'r-Ravendî el-Mulhid*, thk. H. Samuel Nyberg (Beyrut: Dâru'l-Arabiyye, 1993), 65.

⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kuran Dili*, 8/5584.

⁹⁷ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, 341-342.

⁹⁸ Mazharuddin Sıddîkî, *Kur'an'da Tarih Kavramı*, trc. Süleyman Kalkan (İstanbul: Pınar Yayınları, 1982), 17.

⁹⁹ Metin Özdemir, "Din Karşıtı Bir Söylem Olarak Kötülük Problemi ve Eleştirisi", *Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. Vecihi Sönmez vd. (Van: Ensar Neşriyat, 2017), 129.

¹⁰⁰ Erdoğan Pazarbaşı, *Kur'an ve Medeniyet* (İstanbul: Pınar Yayınları, 1996), 69.

¹⁰¹ el-En'âm 6/165; Yûnus 10/14.

¹⁰² el-Ahzâb 33/72.

¹⁰³ Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, 180.

¹⁰⁴ İsfahânî, *el-Müfredât*, 330-331, 402; Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî el-Hârizmî, *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzil* (Riyâd: Mektebetü'l-'Abikân, 1998), 2/6, 3/483, 4/27-28.

¹⁰⁵ İbrâhîm 14/32-33; Lokmân 31/2; el-Câsiye 45/13.

¹⁰⁶ Yâsîn 36/72; el-Mülk 67/15.

*temkin*¹⁰⁷ kavramları ile ifade etmekte ve insanın eşyaya bizzat müdahale edebileceğini kastetmektedir. Bu durumda insan, yeryüzünde meydana gelebilecek maddi ve manevî fiillerinin sorumlusu olduğu gibi olumlu ve olumsuz davranışlarının sonucunda mükâfatın ve cezanın da muhatabı olmaktadır.¹⁰⁸

Toplumların çözülüş ya da çöküşüne yol açan pek çok neden üzerinde duran Kur'an, helak sebeplerini haksızlık içeren adaletsizlik, zulüm ve baskı gibi¹⁰⁹ olumsuzlukları içeren toplumların kötü eylemlerinden kaynaklandığını vurgulamaktadır.¹¹⁰ “Azabımız onlara geldiğinde çağırışları ‘Biz gerçekten zalim kişilermişiz!’ demelerinden başka bir şey olmadı”¹¹¹ ayeti de tarihte helak olan toplumların yok olmalarının sebebi olarak onların kötü tercih ve eylemlerinin sonucunda gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bu durumda zalimler eliyle ortaya çıkan sıkıntı ve belalardan dolayı toplum içinde bulunan sorumluluk çağına gelmemiş çocuk, güçsüz, mazlum ve mağdurların çektikleri elem ve acıların sebebini imtihan noktasından ve onların kaderleri olarak okumak mazlumlara karşı yapılan haksız bir yaklaşımdır. Bir başka açıdan mazlumların başına gelenleri kader bağlamıyla ilişkilendirerek zulmü Allah’a nispet etmek de kulun Rabbine yaptığı haksız bir suçlamadır. Bu duruma eleştiri bağlamında Cenabı Hak; “Hayır, insan O’nun kendisine emrettiğini yapmadı”¹¹² ayetiyle cevap vermekte ve insanoğlunun büyük bir bilgi birikimine sahip olduğu hâlde kulluk görevini ve yüklediği emanetin gerekliliklerini hakkıyla yerine getirmediğini belirtmektedir. Dolayısıyla Allah’ın iradeli varlık için doğa kanunlarıyla içiçe seçimli bir dünya yaratması ve seçmesine izin vermiş olması her akıl sahibini seçimleri dolayısıyla sorumlu, sonuçları itibariyle de bağlayıcı kıldığını göstermektedir.

Eşyanın amacı dışında sınırsız ve sorumsuz kullanımı, insanın mutsuzluğunun temel nedenlerinden birini oluşturabilmektedir. Burada eşyanın imtihan aracı olması potansiyelinde bulunan iyi ve kötü¹¹³ olguları dolayısıyla insanın onu yegâne amaç¹¹⁴ haline getirmesinden kaynaklanmaktadır. Teknolojinin konfor alanı yaratmasıyla insanın, doğanın tahrip edilmesine¹¹⁵ ve ekolojik dengenin bozulmasına¹¹⁶ dolayısıyla tabii dengeye verilen zararlara¹¹⁷ karşı mücadelede yeterli çabayı göster(e)memesi sonucu toplumsal çöküntülerin¹¹⁸ yaşanmasının müsebbibi olarak görünmektedir. Burada insanın verdiği en büyük zarar, kendi çağı olduğu kadar geleceği de etkilediğinin farkında olmamasıdır. Konuya

¹⁰⁷ el-En’âm 6/6; el-A’raf 7/10

¹⁰⁸ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu’l-usûli’l-hamse*, 325, 328.

¹⁰⁹ Sıddîkî, *Kuran’da Tarih Kavramı*, 35; Ayrıca bkz. Cevdet Said, *Âdem’in Oğlu Habil Gibi Ol*, çev. Abdi Keskinsoy (İstanbul: Pınar Yayınları, 2000), 224.

¹¹⁰ el-En’âm 6/131.

¹¹¹ el-A’raf 7/5.

¹¹² Abese 80/23.

¹¹³ Muhammed Reşit Rıza, *Muhammedî Vahiy*, çev. Salih Özer (Ankara: Fecr Yayınları, 1991), 296.

¹¹⁴ el-İsrâ 17/16.

¹¹⁵ er-Rûm 30/41.

¹¹⁶ Arslan, “Doğal Felaket ve İstiraplar Konusunda Kelâmcıların Görüşleri -Tahlil, Tenkid ve Öneriler-”, 33.

¹¹⁷ İlhami Güler, “Dünyanın Başına Gelen Derin Sapkınlık: Dünyevileşme”, *İslâmîyât* 4/3 (2001), 44.

¹¹⁸ Hûd 11/116; el-Enbiyâ 21/13; el-Mü’minûn 23/33; Vâkıa 56/45-46.

bu açılardan bakıldığında yeryüzündeki ekolojik dengenin bozulmasında insanın ahlaksızlığının birçok açıdan etkili olduğu görülmektedir.

4.2. Ekolojik Denge İnsan Eylemleri

Ekoloji canlı varlıklarla çevreleri arasındaki münasebeti araştıran ilim dalıdır.¹¹⁹ Ekolojik denge sözcüğünün, “tabii denge” kavramıyla aynı anlamda kullanılması¹²⁰ tabiatta ve varlıklar arasında bir uyum ve denge olduğunun da göstergesidir. Tabiattaki her şeyin üremesi, çoğalması, evrimi (gelişimi) belirli bir sistem içerisinde gerçekleşmesi yönüyle boşluk ve israf olmayan iktisatlı bir yapı özelliği taşımaktadır.¹²¹ Dolayısıyla normal şartlarda ekolojik denge kendini muhafaza etmekte ve yenilenmektedir.¹²² Fakat tabiatın insan eliyle aşırı tahribi bu yenilenmeyi engellemektedir.

Bugün gerçekleşmesi muhtemel aşırı yağmurlar, seller, depremler, yanardağ faaliyetleri, yıldırım düşmesi, kasırgalar, tayfunlar, tsunamiler, erozyonlar, yangınlar, kuraklıklar, heyelanlar, iklim değişiklikleri vb. olaylar doğal afetler olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu tür olayların birçoğunun insana zarar vermesi yine insanın sorumsuzluğundan veya cehaletinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanlar tarafından alınan tedbirler sayesinde birçok doğal afetin yıkıcı etkisi azaltılabilmiş veya insanlar bu tür problemlerle karşılaşmamaktadır.

Lut (as)’un ve peygamber olarak gönderildiği kavimle ilgili kıssanın anlatımına dikkat edilecek olursa Allah’ın bir toplumu sebepsiz yere helak ettiğini ne Kur’an’da ne de aklen çıkarmak mümkündür.¹²³ Denenme ile ilgili vermeye çalıştığımız ayetler ve özelde bu kıssa bağlamında, Allah’ın bir toplumu düştüğü bataklıktan çıkarmaya ve kurtarmaya çalıştığını söylemek daha çok mümkün görünmektedir. Merhamet sahibi Yüce Allah’ın, peygamberi Lut (as)’u onları kurtarmak amacıyla görevlendirmiş olması, terbiye eden anlamındaki Rab kavramıyla örtüşen bir noktadır. Buna karşılık kavmin güçlü olanlarının toplumun diğerleriyle ve çevre toplumlarla iletişim kurmayarak kendilerince küçük bir dünya yaratmış olmaları, buldukları yerde onları neredeyse tanrılaştırdığını ve ahlaksızlaştırdığını göstermektedir. Ticaret yolu üzerinde olmalarına rağmen liderlerin bencillikleri sebebiyle ekonomik olarak dışarıya kapalı bir toplum özelliği gösteren bu zengin kesimin, içlerine birilerini kabul etmemeleri dolayısıyla kendilerinin de yok ettikleri kredileri dolayısıyla gidecek bir yerleri de bulunmamaktadır. Böyle bir topluluğun herhangi bir olay sonucu başlarına gelebilecek bir felaketle yok olmalarının izlenmesi geçmişte yaptıklarının sonucu olarak hak ettikleri¹²⁴ bir durum olarak anlaşılabilir. Dolayısıyla bela kavramı

¹¹⁹ Mehmet Bayrakdar, *İslâm ve Ekoloji* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1997), 19.

¹²⁰ Mehmet Bayrakdar, *İslâm’da Evrimci Yaratılış Teorisi* (Ankara: Kitabiyât Yayınları, 2001), 67.

¹²¹ Mine Kışlaloğlu-Fikret Berkes, *Çevre ve Ekoloji* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989), 37.

¹²² İsmail Râci Farukî, *Bilginin İslâmileştirilmesi*, çev. Fehmi Kuru (İstanbul: Risale Yayınları, 1986), 66; Ayrıca bkz. Deniz Gürsel, *Çevresizsiniz* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1989), 88.

¹²³ Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu’l-usûli’l-hamse*, 325, 328.

¹²⁴ Mâtürîdî, *Kitabü’t-tevhid*, 394; Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu’l-usûli’l-hamse*, 325; Resul Ertuğrul, “Kur’an’da Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu –II-”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (Haziran 2018), 147-152.

sınamak/denemek anlamıyla yok oluşu ya da kurtuluşu insanlar arası bir ilişki çerçevesinde gerçekleşen olaylar zincirinin bir sonucu olduğunu göstermektedir. Allah'ın onları kötü eylemlerinden ve ahlaksız davranışlarından kurtulmaları için peygamber görevlendirmesi ise merhamet sahibi bir varlığın kurtuluş yolunu göstermek için onlara yardım elini uzatması olarak anlaşılmalıdır.

Kur'an-ı Kerîm eski kavimlerin gayri ahlaki davranışları ve baskıcı idarelerinin yanlış tutumları sebebiyle yeryüzünün dengesini bozduklarını ifade etmektedir.¹²⁵ Bu tutumların genel kabul görmesiyle de sosyal davranışların yönlendirildiği bir hal almasıyla yaygın bir ahlaki çöküntüyü ve toplumsal bir çözülmeyi beraberinde getirdiği görülmektedir.¹²⁶ Bu açıdan bakıldığında dünyaya ahlaki bir kötülüğün hâkim olması ve bunun bir yaşam tarzı haline getirilmesi de insanın seçimleriyle ilişkili olduğu söylenebilir.¹²⁷ Aynı şekilde Lut'un (as) tebliğine rağmen bu toplumun kötülüklerinden vazgeçmemesi, çevre toplumlara karşı ticari ilişkilerinde bencil ve kapalı bir toplum özelliği sergilemesi ve kendi aralarında ahlaksızca yaptıkları homoseksüel tavrın, dışarıdan gelen tüccarlara onurlarını kırıcı tarzda uluorta yapılması, toplumsal cehalet noktasında büyük bir zulüm örneği oluşturmaktadır. Bu durum orada yaşayan insanların içedönük olmalarına sebep olduğu gibi çevre toplumlar tarafından ayıplanmalarına ve eleştirilmelerine neden olmaktadır. Lut kavminin tutumlarını izah mahiyetinde Kur'an onlar için o zamana kadar görülmemiş bir ahlaksızlık ve zulüm içinde olduklarını ve bu davranışları gösterenlerin böyle bir cezayı hak ettiklerini ifade etmektedir.¹²⁸

Mülkiyeti Allah'a ait olan ve bütün varlıkların eşit olarak kullanımına sunulan yeryüzünün,¹²⁹ insan eliyle çeşitli sınırlar çizilmesi sebebiyle oradakilerin iyi ya da kötü bir coğrafyada yaşamaya mecbur bırakılmaları, insanın kendi iradesiyle meydana getirdiği büyük bir zulümdür. Ancak bu durumun coğrafik kader olarak değerlendirilmesi ise öznel yorumlardan kaynaklanmaktadır. Bu noktada insan eliyle oluşturulan coğrafyanın şartları gereği meydana gelen iyi ya da kötü durumlar için *Tanrının takdiri* yorumuyla izah edilmesi Yüce, Kudretli, Merhamet sahibi, Âdil vb. birçok olumlu yönleri olan Yüce Allah'ı sorgulanır kılmaktadır. Örneğin irade sahibi olanlar yüzünden yeryüzünde kötülüğün ortaya çıkmasında ve masumların mağdur olmalarında hikmet aramak veya imtihan sebebi kılmak ve bunların tümünün faili olarak Tanrının gösterilmesi, açıklayıcı olmadığı gibi yargılayıcı olmaktan da uzak değildir. Çünkü bu tür olaylarda bir sürü günahsız, suçsuz insan, çocuk ve hayvan da zarar görmekte ve yok olmaktadır.

İslam âlimleri, akıl ve iradeden yoksun masumların, yaşanan sıkıntılar karşısındaki durumlarının ne olduğu hususunu tartışmış ve çeşitli görüşler sunmuşlardır. Bu konuda

¹²⁵ el-Bakara 2/49, 205; İbrâhîm 14/6; el-Kasas 28/4.

¹²⁶ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1996), 1/160.

¹²⁷ Mehmet Sait Aydın, *Tanrı-Ahlâk İlişkisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 185.

¹²⁸ Hûd 11/81-83.

¹²⁹ Fussilet 41/10.

Eş'arîler, mülkün sahibinin mülkünde istediği gibi tasarruf edebileceğini ve dilediğini yapıp yapmama konusunda mecbur olmadığı için masumların elemeleri konusunda da Allah'ın sorumlu tutulamayacağını ifade etmektedirler.¹³⁰ İmam Mâtürîdî sorumlulukları olmayan masumlara, maruz kaldıkları acı ve elemeler karşılığında ahirette mükâfat olarak karşılıklarının fazlasıyla verileceğini ifade ederken,¹³¹ Neseî ise yetişkinlerin ibret almaları için masumların zarar görmelerini anlamlı bulmaktadır. O, sorumluluk çağında olmadıkları için de ahirette bir karşılıklarının olmadığı kanaatindedir.¹³² Mu'tezile ise masumların elemeleri konusunda çektiklerine karşılık ahirette büyük mükâfata nail olacaklarını ifade etmektedir. Şayet Allah çektikleri ıstıraplara karşılık ödül vermemiş olsaydı zalim olurdu görüşündedir.¹³³

Doğanın yıkıcı eylemlerini gerçekleştirdiği bölgelerde yaşayan tüm canlıların çeşitli sebeplerle yok olmaları konusunda Tanrı tarafından helak edildiklerini söylemek ahlaki değildir. Ayrıca karşılıkları ahirette verilecek diye dünyadaki afetleri canlılar için Allah'ın belası şeklinde olumsuz anlamda okumak da mantıklı görünmemektedir. Dolayısıyla toplumsal çöküş ve yok oluşların asıl sebebinin irade sahibi bir varlığın eylemleriyle ilişkili olduğu açıkça görülmektedir. Kur'an kıssaları da bu çerçevede incelendiğinde tarihte helak olan kavimlerin helak sebeplerinin yine insanların olumsuz tutum ve davranışlarına bağlandığı görülmektedir. Bu noktada Kur'an'da Lut kavminin¹³⁴ dışında da İsrail oğulları,¹³⁵ Nûh kavmi,¹³⁶ Âd kavmi¹³⁷ ve Semûd kavmi gibi birbirlerine benzer veya farklı zulüm ve isyan tutumları dolayısıyla eleştirilen ve musibete uğrayıp helak olmalarına izin verilen¹³⁸ kavimler olduğundan da bahsedilmiştir. Kur'an'da insanların denenmeleri ile ilgili ayetlerin bazılarında her türlü musibetin bir kitapta yazılı olduğu¹³⁹, musibetlerin varlıklar arasında ve sürekli bir illetler silsilesi içinde Allah'ın izni ile gerçekleştiği¹⁴⁰ bildirilirken bazısında ise musibetler insanın kendisinin sorumlu olduğu olumsuz eylemlerinin bir sonucu¹⁴¹ olarak gösterilmektedir.¹⁴² Yine Kur'an'da musibetlerin gelişinde etkin olan günahların¹⁴³ "nefislere zulmetme"¹⁴⁴ şeklinde yorumlandığı ve her isyanın, her emre muhalefetin musibete davet olarak değerlendirildiği görülmektedir.¹⁴⁵ Öte yandan insanın diğer insanlara yaptığı

¹³⁰ Bağdâdî, *Kitâbu usûli'd-dîn*, 240-241.

¹³¹ Mâtürîdî, *Kitabü't-tevhîd*, 108-109; *Te'vilât'ül-Kurân*, 612-613.

¹³² Neseî, *Tabsıratu'l-edille*, 2/351.

¹³³ Kâdî Abdücabbar, *el-Muhtasar fî usûli'd-dîn*, nşr. Muhammed Ammâra (Kahire: Dâru's-Şurûk, 1988), 1/244-256.

¹³⁴ Hud 11/82; el-Araf 7/81-84.

¹³⁵ el-Bakara 2/250; el-Araf 7/133.

¹³⁶ Hûd 11/25-49; el-Araf 7/59-64.

¹³⁷ Hûd 11/58; el-Araf 7/72.

¹³⁸ Hûd 11/67; el-Araf 7/78.

¹³⁹ et-Tevbe 9/50-51; el-Hadid 57/22.

¹⁴⁰ et-Tegâbûn 64/11.

¹⁴¹ el-Kehf 18/33-43; el-Kalem 68/17-32.

¹⁴² Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, 326; Kazanç, "Kelâmî Düşüncede Kötülük Sorununa Kısa Bir Bakış", 90, 96-97.

¹⁴³ el-Araf 7/100; el-Maide 5/49.

¹⁴⁴ en-Nisa 4/62, 79; er-Rûm 30/36; el-Kasas 28/47.

¹⁴⁵ en-Nûr 24/63; eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, 1/41; Güler, *Allah'ın Ahlâkîliği Sorunu*, 150.

haksızlıklar ve zulümler¹⁴⁶ de musibetlerin geliş sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. Bu noktada Kur'an'ın Mekke halkının uğradığı bir kılığı, "Allah'ın nimetlerine nankörlük etmelerine ve kendilerine gelen Peygamber'i yalanlamalarına"¹⁴⁷ gerekçe göstermesi "nankörlük" tutumuyla musibetin gelmesi arasında bir sebep sonuç ilişkisi kurulduğuna delil niteliğindedir. Anacak tüm bunlara rağmen Kur'an, insanların başlarına gelen musibetlerin kendilerinden kaynaklandığını fakat Allah'ın, onların günahlarının birçoğunu affettiğini¹⁴⁸ ve böylelikle azaptan kurtulduklarını¹⁴⁹ da bildirmesi Allah'ın affedici olduğunun yok edici olmadığını göstergesidir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Kur'an'da bela kavramı ekseninde ele aldığımız insanın denenmesi konusu, daha çok insan merkezli bir anlayış etrafında şekillendiği görülmektedir. Türkçeye imtihan etmek anlamına gelecek şekilde çevrilen bela kelimesi, İslam kültüründe daha çok Allah'ın imtihan etmek için insanların başlarına çeşitli şekillerde sıkıntı, ıstırap veya yok etme amacıyla felaket göndermesi şeklinde negatif bir tutum olarak öznel bir yorumla ele alındığı görülmüştür. Ancak birçok şekilde ortaya çıkan denenme eylemi ile nötr bir anlama sahip bu kavramın, Kur'an'daki anlatımlarında da Allah ile olan ilişkisini nötr olarak yansıttığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada insanların özgür iradeleriyle ortaya koydukları tutum ve davranışlarının kendilerine ve başkalarına olumlu veya olumsuz farklı birçok şekilde yansıdığı görülmektedir. Lut kavmi özeline dikkat çekerek helak olan toplumlara yer veren Kur'an'ın üzerinde durduğu nokta ise; topluma yön verenlerin bencillikleri ve destekçilerinin duyarsızlıkları sebebiyle doğaya veya içinde yaşadıkları topluma ya da başka toplumlara bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde zarar verdikleri veya duyarsızlaştıklarıdır. Bu durumda olanlar hakkında Kur'an, tarih sahnesinden silindiklerinden ve geleceğe olumsuz örneklikleriyle yansıdıklarından bahsetmektedir. Buna karşın yine Kur'an; her toplumda akıllı, vicdanlı ve duyarlı insanların bulunduğunu desteklemek, kötü, cahil, vicdansız kimselerin de kötülüklerinden vazgeçmelerini sağlamaları için Allah'ın, bizzat o toplumun içinden veya dışından bir peygamber ile onlara vahiy göndermesini bir lütuf tavrı olarak göstermektedir. Sunulan bu lütufla tarihte helak olmaktan kurtulan insanların varlığı, bugün de onların vahyin yanı sıra kendilerine bahşedilen akıl ve irade ile doğru planlama, tedbirli davranma, duyarlı ve vicdanlı tutum ve davranışları yoluyla sıkıntı ve problemlerini aşabileceklerini göstermektedir.

Kur'an ışığında anlaşılan; Allah'ın akıl ve irade bahşettiği insanların olumlu istek ve davranışlarını onayladığı ve desteklediği ancak istemeleri halinde onları yarattığı ve fakat olumsuz istek ve davranışlarını onaylamadığı ve desteklemediği ancak istemeleri sebebiyle o davranışları yarattığı anlaşılmaktadır. Burada Allah'ın insan hayatına olumlu yansıyan ve herkesi içine alacak şekilde katkıda bulunduğu tutumları için akıl ve irade vermek ayrıca akıl

¹⁴⁶ en-Nisa 4/153; ez-Zümer 39/51; el-Kehf 18/35.

¹⁴⁷ en-Nahl 16/112-113.

¹⁴⁸ eş-Şûrâ 42/30.

¹⁴⁹ Yûnus 10/98.

ve iradeleri ile bilemeyecekleri konuları onlara bildirmek için peygamber göndermek, vahiy ile yönlendirmek şeklinde olduğunu söylemek mümkündür. Hatta peygamber göndermediği toplumları cezalandırmayacağını söylemesi de ayrıca adil bir varlık olduğunun delilidir. Bu anlamda akıllı ve vicdanlı herhangi bir insanoğlunu vahiy ile destekleyerek kurtulmalarına vesile olan Allah'ın olumlu katkısının görmezden gelinmesi beklenmemektedir. Bu durumda insanların olumlu veya olumsuz tutum ve davranışlarının denenmesi anlamındaki imtihan olgusunun, aralarındaki ilişkileri sebebiyle ortaya çıktığı ve davranışlarının kalitesi ile hayatlarına yön verdiği anlaşılmaktadır.

Yazarlık Katkısı

Çalışma tek yazarlı olarak yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Araştırma, doküman incelemesine dayalı olduğundan etik kurul onayı gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.
- Arslan, Hulusi. “Doğal Felaket ve İstiraplar Konusunda Kelamcıların Görüşleri”. *Marife* 2/2 (2002), 19-34.
- Atik, M. Kemal. “Kur’ân’da Lût Kavmi ve Düşündürdükleri”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1988), 287-308.
- Aydın, Mehmet Sait. *Tanrı-Ahlâk İlişkisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Bayraktar, Mehmet. *İslâm ve Ekoloji*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1997.
- Bayraktar, Mehmet. *İslâm’da Evrimci Yaratılış Teorisi*. Ankara: Kitabiyât Yayınları, 2001.
- Cevdet Paşa, Ahmet. *Kısas-ı enbiyâ ve tevârih-i hulefâ*. İstanbul: Çile Yayınları, 1966.
- Cevherî, İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh tâcu’l-luga ve sıhahu’l-‘Arabîyye*. thk. Ahmed Abdülğafûr ‘Attâr. Beyrut: Dâru’l-İlmi lil-Melâyîn, 1990.
- Cibrân, Mesud. *Râid*. Beyrut: Dâru’l-İlmi li’l-Melâyîn, 1967.
- Ertuğrul, Resul. “Kur’an’da Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu –II-”. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (Haziran 2018), 145-173.
- Eş’arî, Ebü’l-Hasen. *el-İbâne an usûli’l-diyâne*. Beyrut: Dâru’n-Nefâis, 1994.
- Eş’arî, Ebü’l-Hasen. *el-Lüma fi’r-red alâ ehli’z-zeyği ve’l-bid’a*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2000.
- Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbu’l-Luğa*. Kahire: Müessesetü’l-Mısriyyetu’l-Âmme, 1967.
- Farukî, İsmail Râci. *Bilginin İslâmileştirilmesi*. çev. Fehmi Kuru. İstanbul: Risale Yayınları, 1986.
- Güler, İlhami. “Dünyanın Başına Gelen “Derin Sapkınlık: Dünyevîleşme”. *İslâmîyât* 4/3 (2001), 35-58.
- Güler, İlhami. *Allah’ın Ahlâkîliği Sorunu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1998.
- Gürsel, Deniz. *Çevresizsiniz*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1989.
- İbn Hümmam, Kemâlüddîn es-Sivâsî. *Kitabu’l-Müsayere*. çev. Harun Işık. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017.
- Kâdî Abdülcebâr, Ahmed b. Halil el-Hamedânî. *Şerhu’l-usûli’l-hamse*. nşr. Hüseyin b. Ebû Haşim. Beyrut: Daru İhyait-Türasil-Arabiyye, 2001.
- Kâdî Abdücabbâr, Ahmed b. Halil el-Hamedânî. *el-Muhtasar fi usûli’dîn*. nşr. Muhammed Ammâra. Kahire: Dâru’ş-Şurûk, 1988.
- Katar, Mehmet. “Tevrat’ın Lût Kıssası Üzerine Bir Araştırma”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (2007), 57-76.
- Kazanç, Fethi Kerim. “Kelâmî Düşüncede Kötülük Sorununa Kısa Bir Bakış”. *Kelâm Araştırmaları* 6/1 (2008), 77-106.
- Kışlalıoğlu, Mine - Berkes, Fikret. *Çevre ve Ekoloji*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Kitâbü’t-Tevhîd Açıklamalı Tercüme*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.
- Neccâr, Abdulvahhâb. *Kasasu’l-enbiyâ*. Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1986.
- Nesefî, Ebü’l-Muîn. *Kitâbü’t-temhîd li kavâidi’t-tevhîd*. Kahire: Dar’u Tabâatü’l-Muhammediyye, 1986.
- Nesefî, Ebü’l-Muîn. *Tabsiratü’l-edille*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Özdemir, Metin. “Din Karşıtı Bir Söylem Olarak Kötülük Problemi ve Eleştirisi”. *Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 125-134. ed. Vecihi Sönmez vd. Van: Ensar Neşriyat, 2017.
- Özdemir, Metin. *İlâhi Adalet ve Rahmet Penceresinden Kötülük ve Musibetler*. Ankara: DİB Yayınları, 2015.
- Özsoy, Ömer. *Sünnetullah: Bir Kur’an İfadesinin Kavramlaşması*. Ankara: Fecr Yayınları, 1994.
- Pazarbaşı, Erdoğan. *Kur’an ve Medeniyet*. İstanbul: Pınar Yayınları, 1996.

- Pezdevî, Ebü'l-Yüsr Muhammed. *Ehl-i Sünnet Akaidi*. çev. Şerafeddin Gölcük. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1994.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. thk. İbrahim Şemsü'd-Dîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. *Mefâtihu'l-gayb (et-Tefsîru'l-kebîr)*. nşr. Es'ad Muhammed et-Tayyib. el-Memleketü'l-'Arabiyyetü's-Su'ûdiyye: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, h. 1419.
- Rıza, Muhammed Reşit. *Muhammedî Vahiy*. çev. Salih Özer. Ankara: Fecr Yayınları, 1991.
- Sabunî, Muhammed Ali. *Peygamberlik ve Peygamberler*. çev. Suat Cebeci-Bilal Delice. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2022.
- Sıddıkî, Mazharuddin. *Kur'ân'da Tarih Kavramı*. çev. Süleyman Kalkan. İstanbul: Pınar Yayınları, 1982.
- Şehristânî, Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed. *el-Milel ve'n-Nihal*. nşr. Muhammed Fehmi Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Ünal, Ali. *Kur'an'da Temel Kavramlar*. İzmir: Nil Yayınları, 1999.
- Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtazâ. *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. Kuveyt: Dâru't-Türâsi'l- 'Arabî, 1965.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî. *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbuhû*. thk. Abu'l-Celîl Abduhu Şelebî. Beyrut: Alemu'l-Kütüb, 1988.
- Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl*. Riyâd: Mektebetü'l-'Abikân, 1998.